

Українська державна юридична академія

На правах рукопису

ПОГОРЕЦЬКА Наталія Вікторівна

ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВИГЛЯДІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Спеціальність: 12.00.04 - господарське право;
арбітражний процес

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків
1994

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі сільськогосподарського права
Української державної юридичної академії

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК -

член-кореспондент Академії правових наук України, доктор
юридичних наук, професор, лауреат Державної премії України,
заслужений працівник народної освіти України
Шелестов В.С.

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ:

1. Академік Академії правових наук України, доктор юридичних
наук, професор, заслужений працівник народної освіти
України Підпригора А.А.
2. Доктор юридичних наук, професор, лауреат Державної премії
України Попов В.К.

Провідна установа - Донецький інститут економіко-правових
досліджень АН України

Захист відбудеться " 27 " серпня 1994 р.

о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
К 068,25.03 в Українській державній юридичній академії за
адресою: 310024 м.Харків, 24, вул. Пушкінська, 77.

Автореферат розісланий " 26 " травня 1994 р.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці
Української державної юридичної академії

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Шумілін С.Ф.

26.05.94 р. *Шумілін*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із основних факторів стабілізації економіки України є всебічний розвиток усіх форм підприємництва, в тому числі і малого бізнесу.

В кризисній ситуації, в якій знаходиться економіка України, як внутрішня, так і зовнішня її політика повинна бути підпорядкована в першу чергу процесу реформування економіки, що можливо тільки в умовах підтримки Урядом України національної промисловості і підприємництва, вирішення проблем у промисловій, податковій, митній сферах, створення цивілізованої і ефективно діючої фінансово-кредитної системи.

Вивчення зарубіжної і вітчизняної практики розвитку підприємництва дозволяє зробити висновок про те, що найбільш поширеною її організаційно-правовою формою в нашій країні на сучасному етапі економічного розвитку є малі підприємства у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю. По даним Міністерства статистики України питома вага малих підприємств в господарському механізмі країни становить 46,8 відсотків /без урахування кооперативів/ від загального числа зареєстрованих підприємств на 1 січня 1994 року.

Досвід роботи малих підприємств за кордоном, а також в нашій країні показав ряд позитивних особливостей у вирішенні ними як виробничих, так і соціальних завдань. Як правило, малі підприємства без особливих зусиль можна розмістити як у великих, так і в малих містах, а також селах. Малим підприємствам властива висока маневреність виробництва, здатність до швидкого впровадження нової техніки та технології, готовність до виправданого комерційного ризику.

Розвиток широкої сітки малих підприємств ослабляє монопольне становище підприємств-гігантів, благотивно впливає на економіку та соціальну обстановку регіонів, де є лишок робочої сили, малих і середніх міст, сприяє закріпленню трудових ресурсів, приближенню сфери виробництва та послуг до споживача, кращому використанню фінансових, матеріальних і трудових ресурсів.

Незважаючи на це, проблеми створення, функціонування і розвитку малих підприємств на сьогоднішній день не досліджені на монографічному рівні. Разом з тим деяким питанням, пов'язаним з їх діяльністю, за останнє десятиріччя присвятили свої праці такі автори: Бібіков А.Н., Вишневська М.К., Горбунов Е.Н., Декельман

Л.К., Єгизарян Г.А., Захаревич С.Н., Ільїн М.А., Качура П.В., Куликов Г.К., Мостовенко С.Н., Мусіяка В.Л., Мягков П.В., Онопрієнко В.В., Орленко А.А., Рясенцев В.А., Селіванова І.А., Федосєєва Н.К. та інші.

Позитивну роль у розвитку малих підприємств відіграли прийняті в останні роки Закони України від 7 лютого 1991 р. "Про підприємництво"¹, від 7 лютого 1991 р. "Про власність"², від 27 березня 1991 р. "Про підприємства в Україні"³, постанова Ради Міністрів Української РСР від 22 вересня 1990 р. "Про міри по створенню і розвитку малих підприємств"⁴, постанова Кабінету Міністрів України від 14 вересня 1991 р. "Про створення Державного комітету по сприянню малим підприємствам і підприємництву"⁵ та інші.

В той же час ці правові акти в нових економічних умовах, незважаючи на внесення до них багаточисленних змін та доповнень, не містять в собі всіх вичерпних положень по питанням, поставленим практикою: одні їх норми вже застаріли, інші – не були розроблені в повному обсязі, деякі питання діяльності малих підприємств так і не знайшли свого чіткого нормативного закріплення.

Удосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних з функціонуванням малих підприємств, дасть змогу підвищити ефективність їх діяльності, що в цілому буде сприяти насиченню ринка товарами та послугами.

Таким чином, вибір теми дисертаційного дослідження обумовлений не тільки важливістю її в сучасних умовах переходу до ринкової економіки, але і станом її розробленості.

Предмет та мета дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є проблеми правового регулювання діяльності малих підприємств в період переходу до ринкової економіки.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу діяльності малих підприємств в нашій країні та за кордоном визначити

¹Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 14. – Ст. 168;

²Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 20. – Ст. 249;

³Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 24. – Ст. 272;

⁴ЗП УРСР. – 1991. – № 1. – Ст. 1;

⁵ЗП УУ. – 1992. – № 7. – Ст. 164

їх місце і роль в структурі господарського механізму країни, виявити недоліки в правовому регулюванні їх діяльності та внести пропозиції щодо удосконалення та упорядкування чинного законодавства про малі підприємства і на основі його апробації підготувати проект Закону України "Про малі підприємства".

Теоретична та інформаційна база дослідження. Методи дослідження. В процесі дисертаційного дослідження теоретичною основою були праці: Вольфа В.Ю. Основи учения о товариществах и акционерных обществах. М., 1927; Ландкофа С.Н. Предпринимательские союзы по русскому праву. С.-Петербург, 1914; Заменгоф З.М. Правовой режим материальных и финансовых ресурсов в хозяйственных системах. М., 1987; Малейна Н.С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях. М., 1968; Овсєнко В.В. Проблемы возмещения убытков в хозяйственном праве // автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Харьков, 1972.

В процесі роботи над дисертацією автор використовувала праці учених-правників Братуся С.М., Венедиктова А.В., Гайворонського В.М., Гойхбарга А.Г., Йоффе О.С., Корнеева С.М., Краснокутського В.А., Красько І.Ю., Лаптева В.В., Мамутова В.К., Маслова В.П., Матвєєва Г.К., Намєнгєнова К.Н., Пронської Г.В., Пушкіна О.А., Собчака А.О., Сулейменова М.К., Толстого Ю.К., Шелєстова В.С., Якушева В.С. та інші., а також праці вчених-економістів Абалкіна Л.І., Бірманна А.М., Левіна В.М., Татура С.К., Самуєльсона П., Круцького В.А., Євєнса Дж.Р. та інші.

Інформаційною базою дослідження були також нормативно-правові акти, які стосуються регулювання відносин, пов'язаних з функціонуванням малих підприємств, матеріали державної реєстрації малих підприємств, а також матеріали практики розгляду господарських спорів арбітражними судами за участю малих підприємств. Широко використовувалась філософська, економічна та юридична література.

Під час роботи над темою дисертаційного дослідження застосовувався діалектичний метод дослідження і такі прийоми, як порівняльний аналіз, системний підхід, узагальнення та аналіз практики.

Дисертаційне дослідження проведено на матеріалах України, враховувався досвід регулювання однотипних відносин в державах ближнього і далекого зарубіжжя.

Наукова новизна дослідження. В дисертації вперше у правовій літературі на монографічному рівні аналізуються різнопланові пра-

вові питання створення, функціонування і подальшого розвитку малих підприємств.

Практична значимість дисертаційного дослідження полягає також і в тому, що його висновки та рекомендації можуть бути використані при подальшому удосконаленні законодавства про малі підприємства, в процесі підготовки учбових посібників і методичних рекомендацій, в процесі читання курсу лекцій по господарському праву та арбітражному процесу, економіці галузей народного господарства для студентів юридичних вузів та факультетів, лекцій для практичних працівників.

На захист виносяться такі основні положення:

- про поняття малого підприємства як господарського суб'єкту, критерії його віднесення до розряду малих підприємств /обсяг господарського обороту, чисельність працівників, розмір статутного фонду/;
- про особливості правового статусу малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю;
- про особливості правового режиму майна малих підприємств /склад, джерела його формування, здійснення прав на майно, майнова відповідальність по обов'язкам малих підприємств/;
- про основні напрямки і форми підтримки малих підприємств /розробка і реалізація державної і регіональних програм розвитку малого підприємництва, удосконалення правового регулювання діяльності малих підприємств та інш./;
- проект Закону України "Про малі підприємства".

Апробація і впровадження результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі сільськогосподарського права Української державної юридичної академії по спеціальності "Господарське право; арбітражний процес". Основні положення та висновки, що містяться в роботі, опубліковані в наукових статтях та тезах виступів на наукових конференціях. Деякі результати дослідження доповідались автором на міжрегіональній конференції "Актуальні проблеми діяльності місцевих Рад народних депутатів в умовах перебудови" /1990 р./. Наукові результати дослідження використовувались автором під час проведення занять з учбових курсів господарського права і арбітражного процесу, економіки галузей народного господарства із студентами денного, вечірнього та заочного факультетів Української державної юридичної академії.

Структура дисертації. Структура дисертації відображає цілі і завдання дослідження, його основні напрямки. Вона складається із вступу, двох глав, які об'єднують вісім параграфів, висновку та бібліографії.

ЗМІСТ РОБОТИ

Вступ містить у собі обґрунтування актуальності теми дисертації, предмет та мету дослідження, в ньому розкривається новизна дослідження та практична значущість роботи, а також сформульовані положення, що виносяться на захист.

Перша глава - "Загальна характеристика правового статусу малих підприємств"

В першому параграфі автор розглядає процес розвитку законодавства як зарубіжного, так і вітчизняного, в тому числі і революційного, про малі підприємства-товариства з обмеженою відповідальністю з початку їх виникнення і до наших днів.

Вперше малі підприємства-товариства з обмеженою відповідальністю виникли ще на кінці минулого століття в Німеччині, пізніше - Австрії, Англії, Франції та царській Росії. На початку 20-го століття вони стали однією з провідних форм підприємницької діяльності і не тільки тому, що втягували в цю справу значну кількість активної частини населення, а й завдяки своїй ефективності виробництва та соціальній значущості.

В той час, коли в країнах з ринковими відносинами ця організаційно-правова форма підприємництва набирала свого розвитку, в нашій країні з посиленням адміністративно-командних методів управління економікою вона поступово витіснялась і в кінці 20-х років була повністю знищена.

З середини 80-х років з початком переходу до ринкових відносин в нашій країні розпочався новий етап відродження ефективно діючих підприємницьких структур, в тому числі малих підприємств-товариств з обмеженою відповідальністю. Цьому сприяли прийняті законодавчі акти про малі підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю та інше законодавство, яке регулює ринкові відносини.

У другому параграфі на основі аналізу правової та економічної літератури, чинного законодавства про малі підприємства-товариства з обмеженою відповідальністю автором піддаються критиці існуючі в законодавстві критерії віднесення підприємств до розряду

"малих". Дається пропозиція щодо їх удосконалення. Вперше в правовій літературі з урахуванням зроблених висновків дається поняття малого підприємства.

Автором розділяється позиція Г.Куликова та інших, згідно якої існуючий в чинному законодавстві і не визначений до цього часу такий критерій віднесення підприємства до розряду "малих", як обсяг господарського обороту, повинен бути з нього виключений, так як він перед усім направлений проти ефективності виробництва і не виправдано лише змоги високорозвинуті підприємства з великим обсягом капіталу бути віднесеними до розряду "малих". Хоча в умовах переходу до ринкових відносин у зв'язку з тим, що більшість підприємств низькорентабельні, цей критерій, на думку автора, може бути тимчасово залишений в законодавстві.

Щодо віднесення підприємств до розряду "малих" по критерію чисельності працюючих на ньому, то, виходячи з практики його застосування, автором пропонується кількість працюючих на малому підприємстві враховувати тільки в кінці звітної періоду і в середньому за цей період.

Для віднесення підприємства до розряду "малого" автором пропонується включити в законодавство про малі підприємства такий загально прийнятий критерій в світовій ринковій економіці, як розмір статутного фонду /вартість майна - обсяг основних і оборотних фондів/.

Розділяючи точку зору деяких вчених /Певзнер А., Соколовський В. та інші/, автор, виходячи із загальнофілософських поглядів, відносить "малі підприємства" до родового поняття і, керуючись зазначеними критеріями віднесення підприємств до розряду "малих", вважає, що такі суб'єкти господарювання, як кооперативи, господарські товариства та інші, - як видові поняття можуть бути також віднесені до розряду "малих підприємств". Це дасть змогу поширити на них пільги, передбачені законодавством для малих підприємств, і буде стимулювати їх розвиток.

Виходячи з цього, автор робить висновок, що мале підприємство - це самостійний суб'єкт господарювання, створений на основі будь-яких форм власності з встановленим законодавством обсягом господарського обороту, чисельністю працюючих на ньому, розміром статутного фонду і наділеним правами юридичної особи та здійснюючий діяльність по виробництву товарів, виконанню робіт і наданню послуг з метою одержання прибутку.

Третій параграф присвячений визначенню ролі та місця малих підприємств в структурі господарського механізму країни. В ньому аналізуються проблеми становлення та функціонування малих підприємств на сучасному етапі розвитку економіки.

Виходячи із економічної та соціальної ролі малих підприємств в економіці країни, на основі проведеного аналізу автором виділяються основні проблеми, пов'язані з становленням та функціонуванням малих підприємств, розкриваються їх причини.

Серед них можна виділити такі:

- недостатня правова регламентація діяльності малих підприємств;
- низький рівень технології та навиків управління;
- складність у доступі до нових технологій та технологічної інформації, а також до ресурсового забезпечення;
- використання неефективного обладнання;
- низький рівень виробництва;
- обмежений доступ до джерел фінансування, більш висока вартість кредитів;
- труднощі в маркетинзі і реалізації продукції, в тому числі і у виході на міжнародний ринок та інш.

У четвертому параграфі автор розглядає проблеми створення малих підприємств та їх державної реєстрації.

На основі вивчення практики створення малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю та практики їх державної реєстрації автор вносить ряд пропозицій щодо удосконалення законодавства з цих питань.

Автор вважає, що на малі підприємства цього виду поширюється все законодавство про створення товариств з обмеженою відповідальністю без будь-яких винятків.

Процедура їх реєстрації, на думку автора, повинна виходити із таких принципів:

- підприсемець не повинен доказувати перед органами державної реєстрації своє право на володіння приміщенням за адресою підприємства, заявленою в його статуті;
- орган державної реєстрації не повинен виконувати кадрових функцій по контролю за діяльністю підприємства і не повинен нести відповідальність за невідповідність відомостей, вказаних в установчих документах;

- для державної реєстрації підприємець повинен відвідувати два рази орган державної реєстрації: для здачі документів на реєстрацію і для одержання свідоцтва про реєстрацію в установлений законом термін;

- наявність розрахункового рахунку підприємства в банку його обслуговування є універсальним засобом доступу до підприємства всіх органів державного управління, які мають відношення до характеру та результатів господарської діяльності підприємства;

- на основі поданої заяви засновників та установчих документів банк повинен відкривати розрахунковий рахунок малим підприємствам без надання їм права здійснювати фінансові операції до державної реєстрації.

На основі зазначених принципів автором пропонується така схема реєстрації малого підприємства у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю:

1. Засновники після складання та нотаріального засвідчення установчого договору про створення підприємства звертаються в банк для відкриття розрахункового рахунку. В договорі вказуються паспортні дані фізичних осіб - засновників, адреса їх проживання, банківські реквізити та місця знаходження юридичних осіб - засновників, місце знаходження створюваного підприємства.

2. Банк на основі заяви засновників та їх установчого договору відкриває підприємству розрахунковий рахунок /тимчасовий/ без права здійснення фінансових операцій, оформлює внесення засновниками грошового вкладу у статутний фонд в сумі не менше 30 відсотків від заявленого в договорі, і указує номер розрахункового рахунку підприємства, який вноситься в титульний лист установчого договору з зазначенням назви та адреси банку. Дата запису засвідчується печаткою банку.

3. Засновники подають в реєстраційний орган такі документи: реєстраційну картку встановленого зразка, статут у двох примірниках, на одному із яких є відповідна відмітка банку, квітенцію про платню за державну реєстрацію.

4. Після державної реєстрації підприємцю видаються примірники зареєстрованого статуту, установчого договору та відповідне свідоцтво. Реєстраційний орган вписує розрахунковий рахунок підприємства і реквізити банку на титульні листи двох примірників

установчого договору, а також завіряє їх своєю печаткою. В свідоцтві про реєстрацію вказується: адреса підприємства, розрахунковий рахунок та реквізити банку, в якому обслуговується підприємство. На цьому процедура державної реєстрації підприємства повинна закінчуватися.

Свідоцтво про реєстрацію /як документ/ не повинно признаватися дійсним без відмітки податкової інспекції про становлення на облік даного підприємства. Про це в свідоцтві робиться відповідна відмітка. На основі поданої підприємцем копії свідоцтва про державну реєстрацію із відміткою податкової інспекції про становлення на облік банк дає дозвіл на здійснення фінансових операцій.

Запропонована автором процедура державної реєстрації підприємства максимально приближається до повідомчого /явочного/ принципу і значно скорочує її строки реєстрації та може бути закріплена відповідною постановою Уряду України.

В останньому параграфі цієї глави розглядаються питання про основні напрямки та форми підтримки малих підприємств.

В країнах світу, економіка яких базується на ринкових відносинах, сприянню в становленні, розвитку та виживанні малих підприємств приділяється значна увага як з боку держави, так і приватних громадських організацій. В розвитку малого бізнесу зацікавлені всі верстви суспільства, гігантські економічні структури, політичні та громадські організації, окремі громадяни, розуміючи, що малі та середні підприємства - базис, на якому стоїть вся економічна піраміда, яка забезпечує зайнятість всього населення, задоволення його життєвих потреб.

В цих країнах створені та активно діють різноманітні державні та громадські організації підтримки малого бізнесу. Вони створюються також в країнах ближнього зарубіжжя. На думку автора, успіх розвитку малих підприємств в нашій країні прямо залежить від цілеспрямованої комплексної підтримки малих підприємств як з боку державних, так і громадських організацій. Автором пропонується основні форми і напрямки державної підтримки малих підприємств, доцільність яких обґрунтовується в цьому параграфі. У вигляді сформульованих положень вони знайшли своє місце в третьому розділі "Форми державної підтримки малих підприємств" проекту

Закону України "Про малі підприємства".

Основні з цих форм і напрямків такі:

- розробка і реалізація загальнодержавної та регіональних програм розвитку малого підприємства;
- удосконалення правового регулювання малого бізнесу;
- сприяння модернізації та доступу до нових технологій;
- формування і розвиток інвестиційних інститутів, надання податкових пільг малим підприємствам;
- сприяння забезпеченню малого бізнесу ресурсами та реалізації продукції, в тому числі і на світовому рівні;
- інформаційно-консультативна підтримка;
- надання кредитних пільг;
- створення пільгових умов страхування;
- зовнішньоекономічні преференції;
- сприяння в підготовці кадрів для малого бізнесу.

Їх реалізація викладена автором в таких основних положеннях:

- основою організаційного формування державної підтримки малого бізнесу є довгострокові і поточні програми, які здійснюються на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Довгострокові /на 3-5 років/ програми підтримки малого бізнесу повинні затверджуватись по основним позиціям Верховною Радою України, обласними, міськими та районними Радами народних депутатів.

Поточні програми підтримки малих підприємств в рамках фінансового року повинні розроблятись на базі основних положень довгострокових програм з урахуванням конкретних фінансовогосподарських ситуацій кожного року і прийматись Кабінетом Міністрів України, а також місцевими органами державної влади та управління.

Для малих підприємств і особливо тих, які займаються пріоритетними видами діяльності /виробництво товарів народного споживання, надання послуг населенню, будівництво та інш./, державою встановлюються диференційовані пільгові умови кредитування, оподаткування, придбання сировинних ресурсів, валютних засобів та інш. Малі підприємства несуть майнову відповідальність за цільове використання матеріальних ресурсів, фінансових та валютних засобів, одержаних безкоштовно та на пільгових умовах.

Державне сприяння реалізації продукції малих підприємств

здійснюється шляхом:

- обов'язкового щорічного резервування за малими підприємствами частини обсягу централізовано-фінансових державних замовлень, які встановлюються Кабінетом Міністрів по кожному із їх видів. Господарські відносини державних організацій і малих підприємств по виконанню державного замовлення будуються на договірній основі;
- обов'язкового щорічного резервування за малими підприємствами твердої частини від вартості централізованого фінансування замовлень, робіт та послуг, які як генеральному підрядчику передаються великим підприємствам і фірмам. Розміри цієї частини щорічно встановлюються Кабінетом Міністрів;
- пільгового доступу малих підприємств до централізованих інформаційно-комерційних систем.

Малі підприємства, які мають податкові та інші фінансові пільги, а також ті, які одержали кредити інвестиційних державних фондів та фондів з державною участю, зобов'язані застрахувати своє майно, фінансові та комерційні ризики. П'ятдесят відсотків сум страхових внесків з цих видів страхування виключаються із прибутку, який підлягає налогооподаткуванню.

Малі підприємства, які займаються пріоритетними видами діяльності і у яких прибуток становить не менше семидесяти відсотків від загального обсягу, мають право на протязі трьох перших років діяльності проводити амортизаційні відчислення від вартості основних виробничих фондів в розмірах, які перевищують в два рази норми, встановлені для основних фондів.

В сфері зовнішньоекономічної діяльності малим підприємствам встановлюються зменшені ставки мита на експорт товарів, робіт та послуг свого виробництва, а також на імпорт сировини, матеріалів, комплектуючих виробів та обладнання для своїх потреб.

Малі підприємства звільнюються від мита та податку на імпорт обладнання для власного виробництва, випуск якого почався не раніше 2-х років до заключення відповідних договорів /контрактів/, їм надаються гарантії держави по кредитах іноземних кредиторів та інвесторів.

Автором висказані й інші пропозиції, які заслуговують уваги і після їх апробації можуть бути внесені до Закону України "Про малі підприємства".

Друга глава - "Правовий режим майна малих підприємств".

В першому параграфі цієї глави розкривається склад майна малого підприємства та джерела його формування.

Під правовим режимом майна малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю автор розуміє порядок його формування і наділення ним господарчих суб'єктів, а також здійснення ними правомочностей по відношенню до цього майна, його правова охорона.

Малі підприємства можуть бути власниками будь-якого майна, окрім того, на яке встановлені законодавством відповідні обмеження. Види майна, його вартість та кількість залежать перед усім від сфери їх господарювання, терміну створення, кількості засновників та учасників, ефективності господарювання, доступу до кредитних ресурсів і т.п.

Джерелами формування основних і обігових фондів є:

- вклади засновників, а також майно, яке передане в статутний фонд підприємства;
- відрахування від власного прибутку, направлені на придбання об'єктів основних фондів, їх модернізацію, а також на придбання обігових коштів;
- амортизаційні відрахування на повне відновлення виробництва;
- доходи від реалізації цінних паперів під розширене виробництво, а також направлені на придбання обігових коштів;
- майно, яке відноситься до основних фондів, а також до обігових коштів, яке придбане за рахунок кредитів;
- платня за аренду основних фондів та обігових коштів.

Малі підприємства також використовують:

- основні фонди і обігові кошти, одержані в аренду від інших суб'єктів господарювання;
- основні фонди і обігові кошти, одержані безкоштовно у вигляді субсидій державних органів та інших організацій і приватних осіб /наприклад, кошти державних органів підтримки малого бізнесу, направлені на розвиток пріоритетних видів діяльності, кошти благодійних внесків і т.п./.

Малі підприємства поряд з зазначеними фондами широко використовують в своїй діяльності також фонди спеціального призначення /спеціальні фонди - фонд розвитку виробництва, фонд споживання, фонд соціального розвитку/.

Для майна, яке знаходиться у власності товариств з обмеженою відповідальністю, характерна наявність двох обов'язково створених фондів: статутного та резервного.

Тільки для створення статутного і резервного фондів законодавством встановлені мінімальні розміри відчислень. Стосовно інших зазначених фондів, то вони створюються у порядку, розмірах і видах, що визначаються установчими документами товариства.

Другий параграф присвячений здійсненню права на майно малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю.

У зв'язку з тим, що основний фонд товариства з обмеженою відповідальністю, відповідно до законодавства, розподіляється на частки, розмір яких визначається його установчими документами, майно малого підприємства цього виду належить його засновникам на праві спільної власності, яка регулюється ЦК України. Разом з тим Законом "Про власність" встановлено, що господарчі товариства є суб'єктами права колективної власності, яка до цього часу не знайшла свого відображення в ЦК України. У зв'язку з цим закономірно виникає питання про співвідношення права суспільної та колективної власності, так як без вирішення його неможливо розкрити проблему здійснення права на майно малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю.

Автор розділяє точку зору тих вчених-правників /Брагинський М.І., Толстой Ю.К., та інш./, які вважають, що це ідентичні поняття, і робить висновок, що майно малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю належить його учасникам на праві спільної дольової власності.

Аналізуючи норми Закону України "Про господарські товариства", автор робить висновок, що на відміну від норм ЦК України, які регулюють право власності, вони більше віддають перевагу волевиявленню самих учасників товариств, розширюють їх права як власників. Однак їх воля в більшості випадків повинна бути закріплена в установчих документах.

Виявляючи розбіжності в законодавстві стосовно права власності на майно малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю, автор пропонує конкретні пропозиції по їх усуненню. Найважливіші з них такі:

- згідно із ст. 53 Закону України "Про господарські товариства" учасники товариства можуть заборонити переуступку своєї частки

/II частини/ у статутному фонді третім особам. Однак це положення повинно бути, як відмічалось, закріплене в установчих документах. На відміну від цього положення ст. 113 ЦК України, яка регулює це питання, носить імперативний характер, тому вона повинна бути узгоджена зі ст. 53 Закону України "Про господарські товариства";

- оскільки в Законі України "Про господарські товариства" питання про переважність придбання частини /або II частки/ учасниками товариства з обмеженою відповідальністю вирішене не в повній мірі, думається, що в цьому випадку треба керуватися ч.2 ст. 114 ЦК України, згідно якої, якщо декілька учасників в загально-дольовій власності мають бажання придбати частину в загальній власності, право вибору покупця надається продавцю. На думку автора, така ж норма права повинна бути закріплена і в Законі України "Про господарські товариства". Вона б виключила неоднозначне розуміння положення ст. 53 Закону України "Про господарські товариства", згідно якого учасники товариств з обмеженою відповідальністю користуються переважним правом придбання частини /або II частки/ учасника, який II уступив, пропорційно їх частинам в статутному фонді товариства.

Не викликає сумніву правильність положення ст. 53 Закону України "Про господарські товариства", в якому говориться, що при переході долі внеску учасника, який вибуває, до третіх осіб, здійснюється також і перехід усіх прав і обов'язків. Але коли мова йде про перехід лише II частини, то тут, на думку автора, до третіх осіб переходить лише обсяг тих прав та обов'язків, які відповідають саме тій частині долі майна, яка до них переходить. В цій частині ст. 53 потребує уточнення;

- ст. 54 Закону "Про господарські товариства" зазначає, що на вимогу учасника та за згодою товариства при виході учасника із товариства з обмеженою відповідальністю вклад його в статутний фонд може бути повернутий повністю або частково в натуральній формі. Це положення потребує приведення у відповідність з ним і ст. 115 ЦК України, яка потребує згоди співвласника на виділення майна в натурі.

В останньому параграфі цієї глави розглядаються питання майнової відповідальності малих підприємств за порушення договірних зоб'

об'язань. Особливість майнової відповідальності малих підприємств у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю визначається тим, що їх учасники /при створенні їх декількома учасниками/ являються власниками майна малого підприємства, яке належить їм на праві спільної дольової власності. Як самостійний господарський суб'єкт мале підприємство по своїм зобов'язанням відповідає тільки тим майном, яке становить його статутний та резервний фонди, і належить йому на праві власності.

В господарських договорах, які заключаються за участю малих підприємств, передбачаються такі види юридичної відповідальності: майнова, оперативно-господарські санкції - міри захисту та моральна.

Вони докладно розглядаються автором в цьому параграфі.

У висновку містяться результати, одержані внаслідок проведеного дослідження, а також систематизовані пропозиції, які знайшли своє місце в підготовленому автором проекті Закону України "Про малі підприємства".

Основні положення дисертації опубліковані в таких роботах:

1. Роль местных Советов в обеспечении населения медицинскими товарами / Актуальные проблемы совершенствования деятельности местных Советов народных депутатов в условиях перестройки// Краткие тезисы докладов и научных сообщений региональной научно-практической конференции 27-28 сентября 1990 г.

2. Малые предприятия: проблемы становления и перспективы развития/ Актуальные вопросы правотворческой и правоприменительной деятельности// Тематический сборник научных трудов, Киев УМК ВО, 1992.

3. Основные направления и формы поддержки малых предприятий/ Законодательство Украины: состояние, проблемы, перспективы// Сборник тезисов молодых ученых, Харьков, Украинская государственная юридическая академия, 1994.